

JÓ, HA A FOLYÓIRATOK a röpke kritikai írások helyett olykor teljes írói arcélt állítanak az olvasó elé. Sőt, nem csupán csak arcélt adnak, hanem föltárják az író életművét. A valóban irodalmi igényű olvasó számára aligha lehet elképzelni izgalmasabb olvasmányt. Mert valljuk be őszintén, a nagy alkotások mellett s azokkal párhuzamosan nem egy fiatal író-nemzedék ilyen írásokon nevelkedett; ezeken, mint ablakon keresztül pillantott be az alkotók műhelyébe, hogy ellesse, akár egy pillanatra is közelebről lássa a művészek műhelytitkait.

A REPUBLIKÁBAN már nem egy ilyen irodalmi tanulmánnyal találkozunk, s most, a legújabb számban Sinkó Ervin adott hasonló írást a „Törédek nagy költője” címmel Izsák Emanuilovics Babel költői oeuvre-jéről. (Az írónak ugyanez a tanulmánya a HÍD legutóbbi számában megjelent teljes terjedelemben.)

És ez az első eset, hogy ebben a színvonalat szigorúan megkövetelő folyóiratban riport látott napvilágot. Nem sablon-riport, irodalmi igényvel megírt írás, de riport. Jozsif Kirigin „Indiai interviu”-ja azt jelenti, hogy folyóiratunkban elfoglalja a riport is a maga irodalmilag megérdemelt helyét, mert úgy rögzít valóságot és jelent, mint egy nvtitotszemű kortárs, aki nem a felszínen jár, hanem mélyre lát és fölhozza onnan azokat az életmegnyilvánulásokat a történésekkel egvídőben, tehát élően hű korrajzot ad. Ezt mondhatjuk el Kirigin indiai riportjáról, arról a világról, amely a második világháború nagy tűzében született s amelynek útja a mi országunkéhoz olyan hasonlatos. Kirigin a riportert tollával ír Indiáról, de ugyanakkor az író tollával is, s írásának egyik legszebb és legmeggyőzőbb része az, hol a hinduizmusról és a hinduizmus frott és iratlan törvényeiről ír.

Vlatko Pavletics, a folyóirat ismert nevű esszeistája az irodalmi emlékeket és az irodalmi értékeket idézi a „Dilettanizmus és a művészet között” című tanulmányában. Venceszláv Novák multszázadbeli horvát regény és drámaíróról emlékezve — Pavletics írása — egy kicsit értékelés is, mint olyan írásmű, amely a mai irodalmi szemléletben helyére teszi a régi író műveit, hogy világos képet adjon azoknak, akik az irodalmat történeti távlatban is nézik s az író műveitől nem csupán szórakoztató fabulát várnak művészi vagy dilettáns földolgozásban, hanem hiteles társadalomszemléletet is. Innen azután fény vetődik a horvát irodalom multszázadbeli fejlődésére is.

A dúsantermő élő horvát irodalom új művei időről időre itt mutatkoznak meg. Költők és a széppróza művei. Veszna Krmotics, Miodrag Bulátovics versei illetve szépprózai munkái, és két költeményt olvasunk Giorgi Majcsó tollából. És még egy irodalomtörténeti anyag, mely egyben adat is a mához: dr. Bratolyub Klácsik Senoáról ír a horvát színpadi nyelv és a színpadi stílus kiérettése kapcsán.

HASONLÓ TÖRÉKVÉSEKKEK, találkozunk a szerb írók folyóiratában, a KNJŽEVNOST-ban, főleg ha az alkotók új termésére gondol-

lunk. Azért mégis van valami, ami sajátos hangot jelent s azt mutatja, hogy ez a folyóirat a szokásos műfajok mellett nem igen talál helyet az új kísérletezések számára. Regényrészlet, novella és a vers mellett a naplójegyzet és a tanulmány egészíti a folyóirat tartalmát.

A tanulmányok közül első helyet kapott Milos Gyurics „A szépérzék Herodotosznál” című tanulmánya; a tanulmányíró itt a hellén kultúra esztétikusairól beszél, de elsősorban a történész Herodotoszról, akinél a szép meghatározásának rendkívül érdekes megfogalmazásaival találkozunk. Apró idézetekből a természeti szép és a művészi szép változatos képei kerülnek elénk s kiviláglik, hogy az író mindenütt és mindig a valóság megközelítésének adott első helyet.

A szépírók közül Novák Szimics a „Kelj föl tenger” című kisregényvének adja újabb folytatásos közleményét, Lyubisa Jocics két verset közöl, Jovan Hrisztics ugyancsak a görög irodalomból adott verstörédekét, Jara Ribnikar pedig regényrészletet ad.

Igen érdekes írás Pavle Sztefanovics „Pedagógiai témája” arról a nevelési szellemről, amely a harmincas évek végén és a negyvenes évek elején nemzedékeket indított el az életbe. A kérdés ilyenentén fölvetése — ha a történelmi kor távlataiból nézzük — olyan részleteket tár föl a polgári nevelés rejtett kulisszái mögött, amelyek igen értékes gondolatokat kölcsönözhetnek azoknak, akik ma az átnevelés kérdéseivel behatóan foglalkoznak.

A NAŠA STVARNOST legújabb számában irodalmi kritikánk kérdése megint előtérbe került. Janko Kos egy régebbi kritikai írására Boris Z. Zihertl válaszolt s ezúttal megismételte azt a megállapítást, hogy „nemcsak a kritikusok, az eszmeileg nem eléggé érettek is átélték a háború utáni időszakot és különösen az 1948 a maga mindmegannyi súlyos következményével kibillentette őket az egyensúlyból”. „Ezek főleg azok az emberek voltak, akik a hatalmas társadalmi események idején nem rendelkeztek megfelelő ideológiai fegyverzettel és sok olyan kérdésre keresték a választ, amelyet az idő zajlása vetett föl előttük.” Több író és kritikus, így köztük Janko Kos is, — éppen ezeknek a fogvatékoságoknak a következtében — elmarasztalta a publicisztikai kritikát, mint olyant, amely nem tud megfelelni annak a föladatnak, hogy az olvasó előtt föltárja a mű „művészi értékeit”. Ez nem más, mint erőltetett esztéticizmus, amely minden egyéb szempontot háttérbe szorít s csak a művészi, formai szempontokat tartja szem előtt. Azt már jól tudjuk, hogy az ilyen „esztétikai” álláspont hová vezet. Éppen ezért, ha ma még nem rendelkezünk kiérett haladó esztétikával, akkor nem tekinthetjük egy pillanatra sem fölöslegesnek és értéktelennek a publicisztikai kritikát, amely a maga eszközeivel nemcsak művészi formáiban, hanem eszmei tartalmában és társadalmi gyökereiben is föltárja előttünk a művet. Mert — ahogy Marx írta — „Minden korban a társadalmi hangulat határozza meg az alkotást. A

legszorosabb okozati kapcsolatban van azzal a társadalmi hangulattal, amelyet a mű kifejez. A társadalmi hangulatot pedig minden korban a társadalmi viszonyok határozzák meg."

Boris Z. Zihert a marxista történelem- és társadalomszemlélet alapján vetette föl irodalmi bírálóink kérdését ismét, nem ok nélkül és nem utólag, mert az „esztéticizmus” olyan hangot kapott, hogy az valóban sokszor félrevezetheti az új kifejezési formák keresőit. Jó, ha a kritika ott áll, és a nagy formagondok mellett az eszmei elhajlásokra is vigyáz. De — jegyezzük meg Zihert szavát: „Nincsen kritika a kritika kritikája nélkül."

A társadalmi folyóirat e rendkívül értékes és minden író számára hasznos tanulmányt jelentő írás mellett még egynéhány átfogó beszámolót közöl. Ilyen Gyura Nincsevics írása „Az Egyesült Nemzetek és a koegzisztencia problémája” és Bogdán Bogdánovics cikke, „Az időszzerű települések kiépítése nálunk”.

A folyóirat ezenkívül gazdag lapszemlélt is közöl.

EGYRE TÖBB A LAP, amely foglalkozik Vajdaság irodalmi életével. Nemcsak irodalmi, de kultur- és művészetével is. Ilyen célokat tűzött maga elé a „POLJA” című Noviszádon megjelenő szemle is, s ahogy legújabb számát nézzük, ezt a maga módján igyekszik is megvalósítani.

A „POLJA” 4–5-ös kettős számában Rasa Popov most a költészet haldoklásáról illetve halhatatlanságáról beszél. Valami egészen különös hangú értekezés ez, emléke, amivel kezdi, hogy a líra a gyermek szívébe lopakodik, szép és szemléltető, de sokkal többet ígér, mint amennyit erről a roppant érdekes kérdésről az írótól ezután kapunk. Az ismert megállapításokon és esztétikai megjelöléseken túl, várunk valamit, hogy a költészetről a mában ad, de ezek csak fölvetett gondolatok maradnak. Mert amikor eljut addig a megállapításig, hogy „a líra többé már nem az az eszköz csupán, amely egy nemes karamba hoz össze bennünket”, — szóval, amikor az esztétikus a mához ér s épp, hogy túljutott az expozíción, akkor azt mondja: „De ez már egy más mese. Pszichológiai és szociológiai mese” És abbahagyja, amit elkezdett. Kár, mert a költészet szerepe és fejlődése útján — a mában — elmondhatott volna nekünk sok szép gondolatot.

A lap másik munkatársa, a költő Szlobodan Berberszki igen figyelemre méltó cikket közöl Vajdaság színházi életéről. Jó ha valaki átfogó képet ad négy-öt színház művészi törekvéséről és éppen azt teszi szívére, ami művészi, vagy nem az. A színházi évad elején nemcsak a színház művészeinek, de a színházbarátoknak is tájékoztatót ad ez a közlemény.

A szépirodalmi rovat gazdag fiatal költőket és fiatal prózaírókat sorakoztat föl. A lap utolsó oldalát Fehér Ferenc költészetének szentelték. Az olvasó életrajzot kap dióhéjban és a költő szerencsésen összeválogatott lírai költeményeit Todor Manojlović és Alekszander Tisza átköltésében kapja kézhez az olvasó.

KÉT TANULMÁNY hívja föl magára az olvasó figyelmét a DELO legújabb számában. Az egyiket a lapszerkesztő Petár Dzsadzics írta „Andrics hídjai”-ról. Nem kritikai tanulmány ez, hogy értékelést kapjunk az egyik legkiemelkedőbb szerb írónk regényéről, hanem esztétikai tanulmány, amely sokkal nagyobb igénnyel lép föl. Andrics írói oeuvre-je, mint valami hatalmas híd a maga pilléreivel megmutatkozik az egyéni és az alkotói szintézis keresésében. Nem véletlen az tehát, amikor a tanulmányíró a „Híd a Drinán” írójával párhuzamosan többhelyütt is Thomas Mannról beszél s Andrics műveiben is a valóságserűség és a mítosz szintézisét fedezi föl. Tovább: Andrics gondolati metaforáiról beszél, ahol művésze a legcsillogóbban kifejezésre jut. Az a valóság — ábrázolás, ami Andrics alkotásaiban él, nem „látszólagos realizmus”, mint ahogy azt egynémely fölszínen mozgó kritikus annakidején helytelenül megállapította, hanem mélyen a századokba eresztett gyökerekből táplálkozik. Az élet erői kerülnek premier planba az író műveiben, s ezeknek megtestesítésében olyan messzire jutott el, hogy időtállóvá erősödött benne.

A folyóirat másik kiemelkedő tanulmányát Miodrag Protics írta azokkal a vitákkal kapcsolatban, amelyek az elvont művészet körüli vitában hangzottak el. A vitát tulajdonképpen Protics „Néhány gondolat az elvont művészetéről” című cikke indította el. A realizmus védelméről és az elvont művészet támadásáról van szó. Legalábbis, akik Protics első cikkéhez hozzászóltak — így Gamulin is — ezt állapították meg, — ezzel szemben Protics újabb írásában azt mondja, hogy ő „sem azt nem írta, hogy támadja a realizmust, sem azt, hogy az elvont művészet védelmére kel”. Innen elindulva azután az idézetek messze az apró részletekbe viszik az olvasót, de a tételek fölsorakoztatása folyamán sok olyan gondolat vagy esztétikai megfogalmazás a fölszínre kerül, amely közelebb visz bennünket a fogalmak tisztázásához.

A szépirodalom rovatában ezúttal Oszkár Davics prózai munkájával („A szökés” részleteivel) találkozunk, Veszna Parun „Távoli ismeretlen madár” címmel verset közöl és Dragosláv Grbics „Az ifjú emlékműve a parkban” címmel újabb verseit adja közre.

A DELO anyaggyűjtésében most Jakov Ignjatovics eddig ismeretlen leveleivel találkozunk az olvasó. Sztojan Cselics Picasso-ról írt rövid cikket, Szvetisláv Nikolics Vladan Desznika elbeszélő kötetéről ad műbírálatot, Szveta Lukics pedig naplójegyzeteket közöl.

Külön figyelmet érdemel Gyogye Radenkovićs életrajz-vázlata. Ho Si Min életrajzát adta. Nem száraz adattöbbsorolás ez, nem is szokványos biográfia, hanem egy olyan lírai szövésű és meleghangú írás, amely a dióhéjnyi részleteiben is a nagy életregényekre emlékeztet. Legalábbis arra, hogy ebben a kis életrajz-vázlatban egy nagy életregény anyaga él.

(L.)